

Oponentský posudek diplomové práce Ondřeje Kučery „Pražský závislostní korpus jako cvičebnice českého jazyka“ (MFF UK Praha 2005)

1. Charakter práce: Diplomová práce Ondřeje Kučery je svým tématem zcela originálním a velice slibným návrhem didaktické nástroje pro výuku a prověřování tvaroslovného a větného rozboru v češtině. Již v této první verzi prokazuje, že se tu rozvíjí produkt, kterým lze osvěžit, ale i prohloubit školské - pro žáky zpravidla nudné - větné rozbor. Není to sice první elektronická pomůcka pro výuku mateřského jazyka, jak ostatně autor v kapitole 2 uvádí, její originalita však spočívá v tom, že je založena na reálných datech z Pražského závislostního korpusu (dále PZK) a že pro syntaktický rozbor používá názorné vizualizace v podobě grafu.

2. Obsah a cíl práce: Práce je přehledně členěna a i po formální stránce v plné míře splňuje požadované zvyklosti. Skládá se z 8 částí (1. částí je Úvod, 8. část je Závěr a výhledy do budoucna), přiloženy jsou appendixy Uživatelská příručka a Programátorská příručka, rejstřík obrázků a tabulek, seznam literatury a CD. Autor se velmi důkladně seznámil s procesem anotování PZK, aby mohl převést syntaktickou reprezentaci v PZK na školský přístup (sám mluví po řadě o akademickém a školském rozboru věty).

Z hlediska mého posuzování jsou stěžejní částí práce kap. 4 – 6 a 8. V kapitole 4 autor stručně charakterizuje PZK; pro budování cvičebnice hrají podstatnou úlohu anotace morfologická a analytická. Pro filtrování vět (kapitola 5) čerpá i z údajů tektogramatické anotace. Filtrování vět je důležitá procedura, protože vylučuje z cvičebnice ty věty z PZK, které nevyhovují požadavkům na mluvnickou učební látku (v souvislosti s tím vzniká otázka, o který stupeň a typ školy se jedná, a námět, zda by nebylo vhodné filtry z tohoto hlediska hierarchizovat), dále vylučují věty s elipsami a přístavky, věty příliš dlouhé a příliš krátké (mez je nastavena rozumně, počet slov x ve větě je v rozmezí $5 < x < 19$). Hledisko první vylučuje souvětí souřadná i podřadná (kritérium OnePredicate by bylo možné nazvat JustOnePredicate). V kapitole 6 jsou popsána pravidla transformace „akademických“ reprezentací na „školské“. Respektuje se didaktická a v učebnicích češtiny vesměs přijatá zásada zachycení základní skladební dvojice, podmětu a přísudku, jako dvou rovnocenných členů (bez vztahu závislosti). Přijímá se zde i zčásti v učebnicích přijímaný postulát sjednocení sponového slovesa (*hýt a zdát se*) se jmennou částí přísudku do jednoho členu nazývaného „jmenný přísudek“ (přesnější by podle mého soudu bylo „přísudek slovesně jmenný“). Reflektuje se i určitá koncepční nejednotnost školní syntaxe: zatímco modální sloveso a infinitiv jsou pokládány za větné členy dva, spona a přísudek jmenný jsou členem jedním (to ovšem není výtka autorovi diplomové práce). U koordinovaných členských konstrukcí volí autor transformaci nejpohodlnější a snad i cestu nejmenšího zla: koordinované členy včetně spojky jsou spojeny do jediného společného uzlu. Autor je si ovšem vědom nesnázi tohoto přístupu a plánuje další rozpracování tohoto problému. Částice (AuxZ) jsou připojeny k rodičovskému uzlu. Většina dalších transformací zpracovává pomocná slova (předložky, spojky, části analytických slovesných tvarů) nebo likviduje nadbytečné grafické symboly tak, jak to požaduje vstupní tvar věty pro školský rozbor. Kapitola 7 je věnována implementačním nástrojům. Kapitola 8 prokazuje, že autor má jasnou a vyhraněnou představu, jak postupovat dál při vývoji cvičebnice, a to jak ve smyslu dalších úprav syntaktické reprezentace, tak v části uživatelského komfortu při hodnocení výsledků cvičení.

3. Náměty k diskusi:

3.1 **K rozboru tvaroslovnému:** Přestože se domnívám, že těžištěm cvičebnice zůstane část syntaktická, je třeba zvážit vhodnou metodickou návaznost tvaroslovných a syntaktických požadavků.

- (a) uživatel, zdá se, nemá možnost analyzovat složený tvar slovesný jako celek, podobně nemůže v současné verzi určit „zvrtné pasívum“ jinak než jako tvar činný
- (b) i když se částice „pohlcuje rodičem“, slovnědruhově je často hodnocena jako příslovce (*ještě, také, tedy, hlavně*)
- (c) zájmeno *jeho* neposkytuje nabídku morfologických kategorií.

3.2 K rozboru syntaktickému (vedle námětů, které autor uvádí v odd. 8.2 sám)

- (d) Odfiltrovány by měly být i věty typu *Dítě 4 – 10 let: 1640*. Vlastně je s podivem, že v souboru zůstaly.
- (e) Zatímco je rozumné u příslovečných určení uvažovat o klasifikaci na druhy (navrhují místní, směrové, časové, způsobové a příčinné), u přívlastku by mohlo stačit odlišení shodného a neshodného.
- (f) Bylo by nanejvýš žádoucí najít způsob, jak v reprezentacích školského rozboru doplnit „chybějící“ (tzv. „zamlčené“) podměty. V současné podobě se jednak stírá rozdíl mezi strukturou vět (slovesných) jednočlenných a dvojčlenných s vynechaným podmětem, jednak to odporuje požadavkům na žáky kladeným.
- (g) V jednom z cvičných souborů jsem našla výskyt doplňku vyjádřeného zájmenem *sám*. Jsou tam ještě další typy doplňku? Otázku po „druhé“ hraně u doplňku, jak ji autor klade na s. 69, pokládám na základě dat z ATS a TGTS za řešitelnou a doporučuji ji k realizaci v další etapě.
- (h) Při úvahách o modifikaci zachycení koordinovaných členů ve školském rozboru bych viděla jako důležitější zřetelné zachycení rozvití jednotlivých členů než zachycení společného rozvíjení (fakt, že v „*údržba starých silnic a výstavba nových dálnic*“ má každý člen koordinace své vlastní rozvíjení je důležitější a také zřetelnější než zjištění, že v „*nové knihy a časopisy*“ jsou pravděpodobně nové i časopisy.
- (i) Do uživatelské příručky (jejího oddílu A.4.2) bych navrhovala zařadit pokyn, že „drag and drop“ operace s uzlem respektuje i jeho slovosledné pořadí vůči řídicímu uzlu. Při výuce syntaxe se často tento zřetel opomíjí.

4. Výhrady: K diplomové práci nemám žádné výhrady, protože jsem si vědoma, že je tu představena první etapa velmi náročné a zodpovědně odvedené práce nad didaktickou příručkou zcela nového typu. Neshledala jsem v ní žádné nedostatky věcné a jen velmi málo nedostatků formálních:

S. 30 – data jsou rozdělena (ne rozděleny), s. 52 – spojka podřadicí (ne podřadící), s. 56 – reflexiva tantum (ne reflexivní tantum). Postrádám přílohu se seznamem větných členů a jejich zkratk.

5. Závěr: Základní idea práce se ukázala jako nosná, efektivní a novátorská svou povahou i svým zpracováním. Získala už také mezinárodní ocenění: umístila se na 3. místě v Demo sekci na workshopu HTL ve Vencouveru v r. 2005. Nepochybuji o tom, že se z tématu vyvine užitečná a žáky i učitele motivující pomůcka při výuce nudných partií gramatiky češtiny. Kontury jejího dalšího prohloubení a rozšíření byly představeny už v této diplomové práci.

Diplomovou práci navrhuji hodnotit jako **výbornou**.

V Praze 21. ledna 2006

Prof. PhDr. Jarmila Panevová, DrSc.